

Kaj bodo pa drugi rekli?

Nedavno sem imela po e-pošti zanimiv dialog s človekom, ki je tožil, da ga ubija življenjska rutina:

"Bravo! Vse življenje obrniti na glavo najbrž ni preprosto. In kako ti je uspelo? Po čem je treba najprej udariti?"

"Po balastu ljudi, ki te držijo pri tleh. Ko se osvobodiš razmerij, ki ti energijo samo jemljejo, lahko začneš premikati druge kamne. Toda preden se tega lotiš, se moraš resno vprašati, ali si pripravljen plačevati ceno svobode."

Po tem stavku je pogovor kar zavil v drugo smer. Človeku se njegovo življenje nenadoma ne zdi več tako dolgočasno, da bi bilo treba spreminjati.

Hja, če postavimo vprašanje, se moramo zavedati, da utegnemo celo dobiti odgovor.

Ko odraščamo, nenehno dobivamo dvojne napotke. Na eni strani nas spodbujajo k temu, da se prilagodimo okolju, v katerem živimo. Vsi smo že kdaj slišali poučni stavek: "Če ti trije rečejo, da si pijan, lezi in se valjaj." Če niti ne omenjamo stavka, ki je postal nacionalna znamenitost: "Kaj bodo pa sosedje rekli!" Celo zavedanje, da si v nečem boljši od drugih, utegne biti nagrajeno s kaznijo. Ne verjamete? Še nikoli niste slišali tistega "kako si važen", potem ko je kdo pohvalil samega sebe?

Po drugi strani nas na vseh koncih in krajih spodbujajo, naj postanemo zvezde, torej tisti, ki izstopajo, pri čemer igrajo zelo veliko vlogo tudi mediji.

... niso idealni. Kriza!

Potem prideta puberteta in adolescenca, ko na potrebo po razlikovanju od drugih vplivajo tudi hormoni. Starši so zgroženi. Tisti, ki so svoje otroke usmerjali v individualnost – zlasti če so sami drugačni od večine – ugotovijo, da imajo v lastni koči konformista najhujše vrste, ki hoče imeti ali početi vse, kar počnejo vsi drugi, se čim bolj zliti z vrstniki. Drugi, torej tisti, ki menijo, da je biti konformnost lažja pot v življenju, se vsak dan spopadajo s hišnim upornikom in so pravzaprav lahko srečni, če gre samo za razlike v oblačenju in barvi las. Naši smrkavci se najbolj želijo razlikovati od staršev, ki jim vendar želimo vse najboljše v življenju! Če ne prej, takrat starši zagotovo opazijo, da njihovi otroci niso idealni.

Temu sledita dva možna postopka: bodisi povečan pritisk staršev (in posledičen povečan upor otroka), naj otrok sprejme njihovo predstavo o tem, kaj je zanje najbolje, bodisi (med starši, ki se imajo za osveščene) poskusi neskončnih pogovorov, razumevanja in pojasnjevanja, ki imajo na koncu približno enak učinek kot prva metoda.

Odgovornost do koga?

Večina ljudi se prej ali slej prilagodi pričakovanjem, nekateri ostanejo drugačni. Z majhno razliko, da pri otroku, ki je deležen močnejših pritiskov, upor traja nekoliko dlje in se lahko fiksira kot življenjski slog. To pa pomeni: razlikovati se za vsako ceno, če je treba, tudi v lastno škodo.

Večina staršev v tem procesu naredi ključno napako, ki je sicer povsem razumljiva. Ker nas skrbi, ali bo naš otrok uspešen, ga vzgajamo, naj bo odgovoren. Tu pa je zanka. Odgovornost do koga? Do zastavljenih življenjskih nalog? Do ljudi, ki ga imajo radi in ki mu želijo najboljše? Ali do samega sebe?

... do sebe

Kaj je pravzaprav ta odgovornost do samega sebe? Če bi odgovornost rekli temu, da postavljamo svoje želje in pričakovanja pred želje drugih, smo že blizu tega, da nas bodo razglasili za sebičneža. Ja, za tistega, ki vidi predvsem sebe. Torej konflikt med odgovornostjo do sebe in odgovornostjo do drugih. Spet se pojavi znamenit poučni stavek: "Svoboda – da, vendar ne za ceno nesvobode drugega." Čigave meje so potemtakem pomembnejše – moje ali tuje? Tale smer razmišljanja očitno ni povsem prava.

Gremo naprej.

Gremo naprej. Druga možnost je ta, da odgovornost do sebe pojmuje kot ravnanje, ki nam ni v škodo. Poenostavljeno bi lahko rekli, da je do sebe odgovoren človek, ki se zna za vsako ceno izogniti negativnim posledicam svojega (in tujega) ravnanja. Zveni idealno, vendar je nerealno in v končni fazi samo ena od oblik politike kompromisov. Ne ravnamo sicer v svojo škodo, toda ali sočasno ravnamo tudi v svojo korist? Spet zanka.

Nadalje se moramo vprašati, v kolikšni meri so pričakovanja, ki jih gojimo do sebe, stvarna, modra in neškodljiva (za nas). In navsezadnje, koliko od teh pričakovanj je v resnici naših – in koliko je takšnih, ki smo jih prek vzgoje naposled sprejeli za svoje, čeprav je šlo sprva za tuja pričakovanja? Popolna zmeda.

Kakšno olajšanje ...

In v tej zmedi naj bi se znašlo odraščajoče bitje, ki niti nima znanja niti izkušenj o tem, kaj prinese posamezna izbira, saj se mora vsega tega šele naučiti. Starši pa mu nismo ravno v pomoč, saj na koncu resignirano ugotovimo, da smo se trudili po najboljših močeh, naš otrok pa je konec koncev polnoleten in s tem odgovoren zase (vsaj pred zakonom). Kakšno olajšanje, da nismo več vsega krivi!

Kaj želim?

Koliko staršev pa nas je svojega otroka iskreno vprašalo: "Kdo si?" Najverjetneje nas bo naše zlato dete ob tem vprašanju pogledalo kot tele v nova vrata in nam odgovorilo z nekaj splošnimi opisi. Našel se bo tudi takšen, ki bo vse skupaj poenostavil: "Jaz sem jaz!" To vprašanje pa bi morali postaviti, a ne zato, ker bi pričakovali kakšen izredno luciden ali ustvarjalen odgovor, pač zato, da se naš otrok zave, da je tako vprašanje pomembno zastaviti tudi sebi. S tem mu kažemo pot, po kateri je možno priti do samozavedanja. To pa je predpogoj avtonomnosti. Preprosto povedano, ločevanje med tem, kdo sem jaz, in kdo so drugi. Kaj hočem jaz – in kaj hočejo drugi. In še to, kar nam je pogosteje vir slabe vesti kot vir zadovoljstva: "Kaj želim?"

Odgovornost do sebe pomeni predvsem zavestno sprejemanj posledic svojih odločitev in izbir. Proces gre nekako takole: "To želim narediti, ker je to zame v tem trenutku najboljša izbira. Ker pa na svetu nisem sam, se bo to odražalo na drugih, saj se bodo odzivali na moje postopke. Ali sem se pripravljen s tem soočiti in sprejeti odzive? Če se odgovor glasi da, grem naprej, če se glasi ne, si je treba znova postaviti vprašanje, kaj hočem in zakaj to hočem.

Se sliši zapleteno?

Se sliši zapleteno? Pa ni. Smo v avtu in mudi se nam. Bomo vozili v skladu z omejitvami – ali bomo v skladu z našo zamudo? Prepričana sem, da smo vsi že kdaj vozili hitreje, kot dopuščajo omejitve (pa če se nam je mudilo ali ne). Ali smo takrat razmišljali o vseh možnih posledicah? Ne, če smo iskreni. Če nas je ujel radar, smo gledali izpod čela in pogoltnili kazen. Toda ali smo pomislili, kako bi živeli sami s sabo, če bi nam pred avto pritekel otrok, mi pa zaradi prevelike hitrosti ne bi mogli pravočasno ustaviti? Ne, to se nam ne bo zgodilo, kajne? Ja, težko je biti odgovoren pred samim seboj, pred drugimi je lažje (razen če smo psihopatske osebnosti, ampak to je že druga zgodba).

Avtonomen človek je odgovoren do samega sebe. Šele skozi to odgovornost je mogoče prevzeti tudi odgovornost za druge. Avtonomen človek izbira, kako bo ravnal. Lahko tudi izbere konformnost kot življenjski slog – ne zaradi strahu pred posledicami, ampak zato, ker mu ustrezajo posledice te izbire. Tak človek ima največkrat težave s tistimi, ki sami težko postavljajo meje ali pa sprejemajo tuje meje, kar se večinoma konča tako, da ti ljudje bodisi tekmujejo bodisi nekritično sprejemajo vse, kar jim kdo reče. Ker so odvisni, želijo zgraditi soodvisnost. Kadar jim to ne uspe, avtonomne ljudi navadno razglasijo za sebične, vzvišene in brezčutne.

Stvar izbire

V nasprotju z uporom je samosvojost stvar izbire. Pomeni, da si pridobim pravico do življenja, kakršno mi ustreza, četudi se razlikuje od življenja večine. Te razlike so zelo majhne – npr. koliko živali je pri hiši), lahko pa so tudi večje, denimo odločitev, da ne želimo biti starši ali da javno povemo, da smo homoseksualni.

Ali veste, v čem je razlika med ekscentrikom in čudakom? Ekscentrik ima veliko denarja.

Pa smo pri trdi stvarnosti

Pravica do samosvojesti ali drugačnosti nam ne pripada sama po sebi. Predpogoj zanjo je ekonomska neodvisnost. Ne govorim o bogastvu, ampak o plačevanju položnic. Dokler sami plačujemo vse svoje račune, lahko na vsako pripombo glede svojega življenja mirno odgovorimo s preprostim: "No, in?"

Toda v vsakem raju je kača

Če sebi dovoljujemo drugačnost, jo moramo tudi drugim, čeprav so drugačni na konformiran način. Če bomo od ljudi okrog nas pričakovali, da razumejo naše drugačne izbire, jim jih moramo razložiti. Ne opravičiti, ampak razložiti. Pogosto jih ne bodo razumeli. Morda jih bodo celo razumeli, nikakor pa nimamo pravice zahtevati, da se z njimi strinjajo. Kajti tudi drugi imajo pravico reči: "No, in?"

Ko se to zgodi, se tisti, ki so drugačni zaradi upora ali se jim preprosto ne ljubi prevzeti nekaterih življenjskih odgovornosti, počutijo prizadete. Od tod izhaja pojem nerazumljenega umetnika ali večnega ranjenega upornika.

Ja, tudi svoboda ima svojo ceno

Vedno pride natakar in prinese račun.

Res pa je, da se nam ta cena zdi nepomembna, če nam uspe zaživeti v skladu s samim sabo. Cena? "Malenkost," je rekel sir Oliver iz stripov *Alan Ford*.
